

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

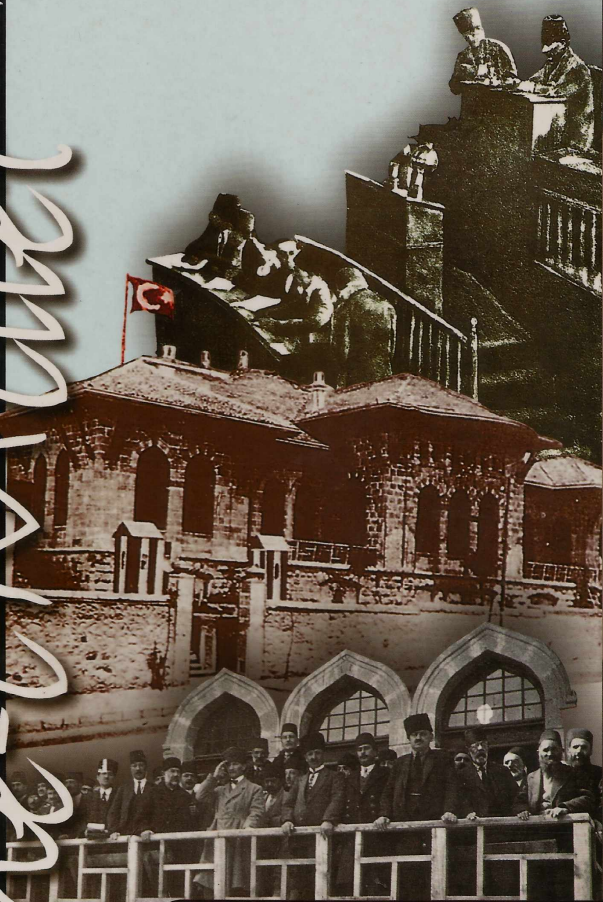
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

CAN DÜNDAR

GÖLGEDEKİLER

SİNE-MİLLET

SİNE - İ MİLLET

Milliyet
YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://tantev.org>

Milliyet
YAYINLARI

Hastalayan
CAN DÜNDAR

Soner SEVGİLİ- Tannur ARAT

(fotoğraf, caption)
Murat ÖZCAN

AD Kitapçılık

Genel yayın yönetmeni
Hakkı DEVRİM

Yayın koordinatörü
Zeynep ÇAĞLIYOR

Sorumlu müdür
Tanrıç GÖKÇE

Düzeltili:
Hasan KINCAL-Figen BEYTAŞ

CD-ROM yapımı
DOĞAN MULTIMEDIA
HELİKOPTER İNTERAKTİF
SİSTEMLER AŞ

CD KİTAP TASARIM ve ÜRETİMİ

BOYUT YAYIN GRUBU

Genel sanat yönetmeni
Murat ÖNEŞ

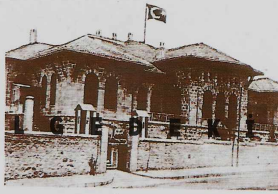
Grafik tasarım
Zuhur ÜÇÜNCÜ

Boyut Yayıncılık Matbaacılık A.Ş.

tesislerinde basılmamış, basılması ve kütlenmemiştir.
MİLLİYETLİK SİTEK NO: 255, 25556 BÜYÜKÇİFTLİK İSTANBUL
Tel: 0212 426 53 60 (09 saat) Faks: 0212 426 53 74-75

e-mail: info@boyut.com.tr

G Ö L G E D E K İ L E R

Sine-i Millet

İ L K M E C L İ S

Can Dünder

SİNE-İ MİLLET CD-ROM-KITAPÇIKTA YARARLANILAN KAYNAKLAR:

- Ana Britannica Ansiklopedisi, Encyclopedia Britannica, Inc., Ana Yayıncılık A.Ş.
- Araz, Nezihe; *Mustafa Kemal'in Ankarası*, Apa Yayınları, Ankara, 1994.
- Arikoğlu, Zahir Damar; *Hatıralarım*, Tan Matbaası, İstanbul, 1961.
- Atay, Fahri Rifki; *Çankaya*, Kral Matbaası, İstanbul, 1994.
- Aydemir, Şevket Süreyya; *Tek Adam* (2. cilt), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981.
- Cebesoy, Ali Fuat; *Siyasi Hatıralar*, İstanbul, 1957.
- Demirel, Ahmet; *Ali Şükrü Bey'in Tan Gazetesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- Demirel, Ahmet; *Birinci Meclis'te Muhalefet: İkinci Grup*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- Demirel, Ahmet; *Hüseyin Avni Ulaş*, "Tarih ve Toplum" dergisi, cilt:23, sayı: 134, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Demirel, Ahmet; *Tan Gazetesi ve Fikir Özgürlüğü*, "Tarih ve Toplum" dergisi, cilt: 21, sayı:123, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Devletimizi Kuranlar, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi 65. Yıl albümü*, Ajans Türk Matbaacılık, 1985.
- Dursunoğlu, Cevat; *Milli Mücadele'de Erzurum*, Ankara, 1946.
- Güneş, İhsan; *Birinci Türkiye Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1985.
- Hüseyin Avni Ulaş*, Biyografiler: 3, Milliyetçiler Derneği Yayınları, İstanbul, 1958.
- İnönü, İsmet; *Hatıralar* (2. cilt), Bilgi Yayınları, Ankara, 1992.
- İz, Mahir; *Yılların İz*, İrfan Yayınları, İstanbul, 1975.
- Kandemir, Feridun, *Rauf Orbay*, Yakın Tarihçemiz Yayınları, İstanbul, 1965.
- Kayalı, Kurtuluş; *I. TBMM'de Muhalefet*, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi" (5. Cilt), İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.
- Kocatürk, Prof. Dr. Utkan; *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçılı Atatürk Günlüğü*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1992.
- Meydan Larousse* Ansiklopedisi.
- Misroğlu, Kadir; *Ali Şükrü Bey*, Sebül Yayınları, İstanbul, 1978.
- Nur, Rıza; *Topal Osman Olayı*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1993.
- Orbay, Rauf; *Cehennem Degirmani*, (2. cilt), Emre Yayınları, İstanbul, 1993.
- Özalp, Kâzım; *Milli Mücadele (1919-1922)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- Özel, Mehmet; *Cephelerden Kurtuluş Savaşı'na, İmparatorluktan Cumhuriyet'e* kataloğu, TC Kültür Bakanlığı, Cenk Ofset, İstanbul, 1992.
- Şener, Cemal; *Topal Osman Olayı*, Ant Yayınları, İstanbul, 1994.
- Tansel, Selâhattin; *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı 1919-1922*, Türkiye Vakıflar Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1965.
- TBBM Gizli Celse Zabıtları*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1985.
- Tunaya, Tanık Zafer; *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet; *İlk Meclis*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1990.
- Yüksel, Murat; *Ali Şükrü Bey ve Topal Osman Ağa*, Yunus Dergisi Yayınları, Trabzon, 1993.
- Zürcher, Erik Jan; *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992.

Biz tarihe hep “büyük adamlar” perspektifinden baktık. “Büyük adamlar”, sâbah alacasında şahlanmış atları üzerinde taarruz emirleri yağdırıp, yüz binleri ölüme sürerler; o yüz binler de arkalarında toz bulutlarıyla cepheye koşuşur ve çoğu zaman geride bir kan gölü ile “meçhul asker” unvanı bırakırlardı.

“Yüz binler”in adını sanını kimseler bilmezdi.

Yenenler, yenilenler, ölenler ya da kalanlar hep onlar olduğu halde tarih kitaplarında savaşları hep krallar ve imparatorlar kazanıyordu:

Fatih, gemileri karadan yüzdürmüştü.

Aksak Timur, Osmanlı’yı Ankara Meydan Savaşı’nda mağlup etmişti.

Atilla, İtalya’ya saldırıp, Roma’yı kuşatmıştı.

Her şeyi tek başlarına yapmışlar gibi anlatırlardı.

Öyle ki yenilseler bile, tek başlarına ağlarlardı. Tarih kitapları, cephede veya cephe gerisinde ağlaşan “yüz binler”in hıçkırıklarına sağdırdı sanki...

Bu anlayış, yıllar yılı Cumhuriyet tarihine de egemen oldu. İlkokullarda Kurtuluş Savaşı, “Atatürk yoktu / Düşmanlar çoktu / Atatürk geldi / Düşmanı yendi” tekerlemesiyle anlatıldı; “Vahideddin’in işgal altındaki İstanbul’a bakıp ağladığı” yazıldı.

Ağlayan bir tek o muydu acaba?..

Bu tür bir söylemin, “büyük adamlar”a da zarar verebileceği, onları yapayalnız birer figür haline sokacağı hiç düşünülmedi. Bunun, topluma saygısızlık anlamına geleceği öngörülemedi.

“Gölgedekiler” adını taşıyan bu belgesel dizi, bu anlayışa meydan okuyor.

Adından da anlaşılacağı gibi mazinin “gölgede” kalmış “meçhul asker”lerini sahneye çağırıyor. Tarih kitaplarında adlarını görmeye alışkın olmadığımız gizli kahramanların öykülerinden yola çıkarak, Cumhuriyet’in kuruluş yıllarının dönüm noktalarını bir kez de onların gözünden anlatıyor.

Tarihe, bazen bir gizli sevdalının, bazen bir gemi kaptanının, bazen eski bir dostun, bazen kısa ömürlü bir partinin penceresinden bakıyor.

Yakın geçmiş, onlarla ete kemiğe bürünüyor.

Tarih, “Gölgedekiler”le aydınlanıyor.

Buğün sokaktan insanları çevirip “23 Nisan deyince aklınıza ne geliyor” diye sor-
sanız büyük çoğunluktan “**çocuk bayramı**” yanıtını alırsınız.
İlk meclisini 1920’de kurmuş bir ülke için ne hazin bir unutkanlık...
23 Nisan, bu ülkede parlamenter rejimin temeline ilk harcın konulduğu tarihtir aslin-
da ve nedense bayramın “**ulusal egemenlik**” yanı zamanla aşınmış, geriye yaldızlı
bir “**çocuk bayramı**” unvanı kalmıştır.

Bu belgesel, 23 Nisan’da aslında neyin kutlanmakta olduğunu bir hatırlatma çabasından ibaret-
tir.

Elinizdeki kitapçığın sayfaları arasında ve ekteki CD-ROM’a kayıtlı görüntülerde Türkiye’nin ilk
meclisinin hangi koşullar altında kurulduğunun ve ülkeyi Cumhuriyet’e taşıyan o üç sancılı yıl bo-
yunca nasıl çalıştığının ipuçlarını bulacaksınız.

Son yıllarda TBMM’de tartışmalar biraz hareketlenince duymaya alıştığımız bir özür var:

“...ülke böylesine zorlu bir dönemden geçerken bu konulan meclis kürsüsüne getirmek çok yanlıştır.”

Bu ve benzeri lafları duyunca “Acaba meclis kütüphanesinde ilk meclisin tutanakları yok mudur” diye
düşünmeden edemiyorum.

Oysa herhangi bir tartışmayı engellemek için bu özüre sığınanlar, gidip o tutanakları okuyabil-
seler, görecekler ki, ülke hiç bir zaman ilk meclisin görev yaptığı yıllardaki kadar “**zorlu**” bir dö-
nem görmemiştir, ancak buna rağmen galiba meclis kürsüsü de öylesine yoğun bir tartışma orta-
mına bir daha sahne olmamıştır.

Sine-i Millet’te, toprakları işgal altında bir ülkenin “**çölünde**” kurulmuş bir meclisin nasıl tartışa
tartışa hem savaşı, hem ülkeyi yönettiğini görecek ve o koşullar altında bile nasıl egemenlik kav-
gasını, kuvvetler ayrılığı ilkesini, yetki tartışmasını, demokrasi arayışını sürdürdüğüne tanık olacak-
sınız.

İçinde şeriatçıların, komünistlerin, hilafetçilerin, cumhuriyetçilerin, mandacıların olduğu bir
meclisin “**tam bağımsız bir ülke uğruna**” hem atışıp, hem çalışarak ülkeyi nasıl 1923’e taşıdı-
ğının öyküsüdür *Sine-i Millet*...

Nedense ders kitaplarında 23 Nisan 1920 anlatılırken meclisin tahta sıralar üzerinde mesai yap-
tığı anlatılır da, o mecliste yapılan “**mesai**”nin içeriğinden, “**mesai**”yi yapanların kişiliğinden, o
“**mesai**” içinde bir muhalefetin doğup egemenlik tartışması açabilmesinden pek söz edilmez.
Oysa bunlar da bu ülke için bir iftihar vesilesidir.

Bu açıdan bakıldığında, belgeselin birkaç tane “**Gölgedekiler**”i olduğu söylenebilir.

Biri, yakın tarihin yeterince incelenmemiş bir kahramanı olan, meclisin ilk muhalefet lideri Hü-
seyin Avni Bey’dir.

Bir diğeri, tarihin aydınlatılmamış bir cinayetidir: “**Ali Şükrü Bey cinayeti...**”

Ve nihayet sonuncusu, yeterince araştırılmamış bir tarihî kurum olarak “**Birinci Meclis**”tir.

Mecliste gün olmuş, Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa’nın bile “*Her şey bitti.. Hakikat bu...*”
dediği noktada mebuslar bir yandan taşınma hazırlığı yaparken bir yandan yetki kanununu tartış-
mışlardır.

Gün olmuş, gizli oturumdaki tartışmaların en alevlendiği oturumlardan sonra bile o meclis, dış

dünyaya karşı birlik görüntüsü verebilmek için kararlarını “oybirliği”yle alabilmiştir.

Gün olmuş, muhalefet “**Parçalarız**” diye çıkışlar yapınca, Mustafa Kemal “*Beğenmiyorsanız, buyurun siz yapın*” diye çıkışmış, “**Bazı kellelerin gidebileceği ihtimalinden söz etmiş**”, hatta gün olmuş meclisi lağvetmeyi bile düşünmüş, ancak sonunda muhalif milletvekillerinin üyeliklerinin düşürülmesi istendiğinde “*Fikrini beğenmediklerimizi atıp kendimize göre adam seçirmeye kalkarsak bu meclis, meclis olmaktan çıkar*” diyebilmiştir.

Bu sayede o meclis, bugün bile TBMM’de tartışılmayan birçok şeyi, Kürt sorununu, şeriat arayışlarını, yetkilerin tek elde toplanmasını tartışabilmiştir.

Ne yazık ki, “**Türkiye’nin en demokratik meclisi**” olarak tanımlanan ilk meclis, faaliyetini korkunç bir finalle noktalamıştır. Bir cinayet filminin finalini andıran bu kapanışın bazı ayrıntılarını da bu belgeselde bulacaksınız.

Sine-i Millet, size Cumhuriyet’in kuruluşunun arifesinde yaşanan, gölgede kalmış üç yıl ile o üç yılın kahramanlarından izler sunuyor.

O izleri takip eder de ayrıntılara inerseniz, sanıyorum bundan sonra “**23 Nisan**” denildiğinde “**çocuk bayramı**”ndan daha farklı şeyler anımsayacaksınız.

Bu da “**Gölgedekiler**” için bir parça ışık demektir...

...gecikmiş bir gün ışığı...

Sine-i Millet’in hazırlanışında payı olanların bir kısmını burada tanıtmak istiyorum:

Çalışmamız boyunca danışmanımız Fahri Aral’ın bilgi birikimi ve arşivi ile, Ahmet Demirel’in *Birinci Meclis’te Muhalefet* adlı önemli çalışması bize kılavuzluk etti. Soner Sevgili, hem belgeselin, hem de bu kitapçık ve CD-ROM’un hazırlığında, gerek görsel yönetmen olarak, gerekse araştırmacı olarak büyük emek verdi. Yönetmenimiz İlhami Algör, tek kare görüntüsü olmayan bir dönem, Tuncel Kurtiz’in usta oyunculğunun da yardımıyla ekrana taşımayı başardı. Fahir Atakoğlu’nun müziği de eklenince *Sine-i Millet*, ete kemiğe bürünüp sizlere ulaştı.

Televizyonda bir kez gösterildikten sonra ne yazık ki unutulup gitmiş bir belgeseli yeniden yaşama kavuşturdukları için AD Kitapçılık’a, Hakkı Devrim, Zeynep Çağlıyor ve Tankut Gökçe’ye teşekkür borçluyum. Tabii kitapçıktaki titiz çalışmalarından ötürü Boyut Yayın Grubu’na, CD-ROM’daki başarılı sonuçtan ötürü Helikopter Interaktif Sistemler AŞ’ye ve nihayet bu kitapçık ve CD-ROM’un kusursuz olabilmesi için göz nuru döken araştırma ekibimizin temel direği Tannur Arat’a da...

“**Gölgedekiler**”in “**gölgedekiler**”i onlardır.

Can Dünder

Ali Şükrü Bey Kayıp!

Ali Şükrü Bey.

27 mart 1923 günü Ankara'da herkes bu haberi konuşuyordu. Mecliste yaptığı ateşli konuşmaları ve cesur çıkışlarıyla tanınan muhalif mebus Ali Şükrü Bey, bir anda ortadan kaybolmuştu. Evinde yoktu, mecliste yoktu ve başına ne geldiği konusunda da kimsenin bir fikri yoktu.

Bir akşam evvel Karaoğlan Çarşısı'ndaki Kuyulu kahvede görülmüştü en son... Görgü tanıklarının ifadesine göre 26 mart akşamı saat 16.00'da nargilesini tütüren Ali Şükrü Bey'in yanına Mustafa Kemal'in Muhafız Alayı Kumandanı Mustafa Kaptan gelmiş ve "Topal Osman sizi evine davet ediyor" demişti.

Topal Osman, Meclis Reisi Mustafa Kemal'i korumakla görevli görevli birliğin başındaki isimdi. Ali Şükrü Bey'e oldukça kızgın olduğu biliniyordu. Çünkü tam da o günlerde mecliste son derece harareti bir tartışma yaşanmış ve Topal Osman, o gün Ali Şükrü

İstiklal Harbi'nden
bir hatıra:
Saldan itibaren:
Maarif Yekili Necati,
eski Bahriye Vekili İhsan,
Kozan Mebusu Dr. Filket Bey ve
Topal Osman Ağa,
Oturanlar,
soldaki Trabzon Mebusu Recai Bey,
yanındaki ise
Kılıç Ali Bey'dir.

Topal Osman Ağa ve
Giresunlulardan
oluşan birliği,
Sakarya Meydan Savaşı'nda...
(Örtede ayakta duran
kalpaklı şahıs
yasa Osman Ağa).

Bey'i "kara liste"ye almıştı. Görüşmenin konusu Lozan müzakereleriydi. Mustafa Kemal, görüşmeleri Heyeti Vekile'nin yürütmesini arzuluyor, buna karşın İkinci Grup mebusları, "İnisiyatif mediste olmalı" diyorlardı.

Mustafa Kemal kürsüde konuşurken Ali Şükrü Bey de oturduğu yerden sürekli laf atıyordu. Bir ara tartışma öyle alevlendi ki, Birinci ve İkinci Grup mebusları birbirlerinin üzerine yürüdüler. Mustafa Kemal Paşa da dayanamayıp kürsüden indi ve Ali Şükrü Bey'in üzerine yürüyüp bağırdı:

"Memleketi zarara sokuyorsunuz..
Amaçınız nedir?.."

Ortalık hepten kanıştı. Başkanlık kürsüsünde Ali Fuat Paşa mebusları yatıştırmak için elindeki çanı sallayarak var gücüyle bağırıyor, fakat sesini duyuramıyordu. Sonunda baktı olmayacak, çanı öfkeyle mebusların oturduğu sıraların ortasına fırlattı, herkes şaşkınlıkla yerine çekildi; tartışma yatıştı.

Serif Bey
başkanlığında
meclis
toplantı halinde...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Temmuz
1920'de yaslı
bir Kurban
Bayramı
geçirmek üzere
Ankaralılar
hazırık
yaptılar ve
Büyük Millet
Meclisi'ni böyle
süslediler...

Ancak yatışmayan biri dinleyici locasında oturuyordu. Mustafa Kemal Paşa'ya ölesiye bağlılığıyla tanınan Topal Osman, o günkü tanışmadan sonra Ali Şükrü Bey'i Samanpazarı'ndaki evine davet etmeye karar vermişti.

Davet akşamı, Topal Osman'ın komşuları, evin üst katından gürültüler duyduklarını ifa

de ettiler. Sabahın erken saatlerinde de evin kapısına **"eşya nakletmek için"** bir araba geldi.

O geceden sonra hem Ali Şükrü Bey, hem de Topal Osman ile bazı adamları ortadan kayboldular. Bu yüzden şüpheler, Mustafa Kemal'in korumaları üzerinde toplandı. An-kara ve meclis karıştı.

İki günlük aramalar da sonuç ver-meyince 29 mart 1923'te İkinci Grup'un lideri ve Ali Şükrü Bey'in yakın dostu Hüseyin Avni Bey, meclis kürsüsünden zehir zembe-rek bir konuşma yaptı:

"Efendiler, bu şerefli kürsü bugün acıklı bir olaya sahne oluyor. Bu şerefli milletin mebusları bugün kalpleri ağla-muş birer zavallı, birer çaresiz gibi birbi-rine bakıyorlar. Ey milletin kâbesi! Sa-na da mı saldırdı Ey milletin rey'i! Sana da mı saldırdı Ey milletin mukaddesatı! Sana da mı saldırdı"

Hüseyin Avni Bey, kür-süde bunları söylerken, salondaki mebuslar *"Lanet..."*, *"Bu millet olmaz... fikir olmaz... zihniyet olmaz"* diye bağınıyorlardı.

Hüseyin Avni Bey
gençlik
yıllarında...

جمعه ۱۱ شوال ۱۳۴۱ هـ
 عدد ۱۰۰ : هر هفته
 سراسر کشور
 سراسر کشور

سارله الری اوستده کزدردیکی مصمم انقلاب و دیستور در حکمتیک
 ن بک حرص و خیاثک قربانی اودی و دیستور...
 جانیلی عزیز جیدی یله اوردهن الدیر مشاور...

آفرین... (در این شماره) ...
 هر که در این شماره...
 در این شماره...
 در این شماره...

ملا حیدر و خانله کوره اقتصادی مادر...
 در این شماره...
 در این شماره...

نقش هجرت علیمری قبول ایتورور...
 در این شماره...
 در این شماره...

İstikbal,
 yevmi gazete, Trabzon.
 Sayı: 878 (30 mart
 1923).
 "Faik Ahmet
 Barutçu'nun
 Trabzon'da çıkardığı ve
 İkinci Grubu destek-
 leyici yayınlar yapan 30
 mart 1923 tarihli
İstikbal gazetesini:
 "Aziz kurban: İlk
 Şehid mebus."

Ali Şükrü Bey
 bahrîye
 üniformasıyla...

İsmail Hakkı Tokay'a sonunun Ağa ve
 adamlarını teslim alan Ağa...
 Osman Ağa...
 2 nisan akşamı, Mustafa Kemal ve Latife Hanım ye-
 mekten hemen sonra gizlice Direksiyon
 binasına geçtiler.

Geceyatısı İsmail Hakkı Tekçe, Muhafız
 Taburu'yla Topal Osman ve adamlarının
 kaldığı köşkü kuşattı.

Rauf Orbay'ın Feridun Kandemir'in ki-
 tabında anlatıklarına göre sonrası şöyle
 gelişti:

"Osman Ağa üstüne gelindiğini sezince,
 Çankaya Köşkü'ne hücum etti. Köşkte kim-
 sevi bulamayınca, kapıyı kump içeri girdi. Ne
 bulduysa parçalayıp orahış karmakansık etti.
 Bu haber geldiği sırada silah sesleri de gelmeye
 başladı."

Çatışmalar sonucu Topal Osman
 Ağa'nın 12 adamı öldürülürken, Ağa, ka-
 sığından yaralı olarak yakalandı. Bir iddi-
 aya göre o çatışmada, bir başka iddiaya
 göreysa kan kaybından öldü.

Ancak Topal Osman'ın cezası bitme-
 mişti.

Medis, bu Giresunlu ağanın Ulus Mey-
 danı'nda idam edilmesine karar verdi.
 Bunun üzerine ceset, asılmak üzere gö-
 müldüğü yerden çıkarıldı. Ancak başın-
 dan o kadar çok kurşun yemişti ki, asıl-
 ması olanaksızdı. O yüzden, bugün
 Ulus Meydanı'nda Mustafa Kemal hey-
 kelinin bulunduğu alanda ayaklarından
 asılarak teşhir edildi.

Bu görüntü, aslında 23 Nisan 1920'de
 büyük umutlarda başlamış bir dönemin
 sonunu simgeliyordu.

Ülkeyi, 1920'lerin ateş çemberinden,
 1923'ün Cumhuriyet'ine taşıyan ilk mec-
 lis, misyonunu böylece tamamlıyor ve
 tarihe kanşıyor.

Satflar ayrılıyor

Bugünden geriye dönüp bakıldığında Birinci Meclis'in tam bir fikir birliği içinde çalıştığını sanmak mümkün. Oysa tutanaklar bunun hiç de böyle olmadığını ortaya koyuyor. Tersine, Birinci Meclis, daha sonraki meclislerde rastlamayacağımız kadar demokratik tartışmaların cereyan ettiği bir meclisti.

Büyük yokluk içinde ve biraz da apar topar kurulmuştu.

Mustafa Kemal, 19 mart 1920'de bütün vilayet, mutasarrıflık ve kolordulara bir genelge göndererek **"Ankara'da millet işlerini yönetmek ve denetlemek üzere olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin açılacağını"** bildirmiş, bu genelgeden sonra, İstanbul ve Anadolu'nun bütün illerinden seçilen mebuslar mart ve nisan ayları içinde Ankara'ya gelmeye başlamışlardı.

23 Nisan 1920'de açılan meclis, ilk bir yıl, bir yandan tartışıp, bir yandan Millî Mücadele'yi yönettiği halde, kamplaşmamış, tek yumruk halinde ayakta kalmayı başarmıştı.

Mecliste asıl gruplaşma, Birinci Meclis'in ikinci döneminde başladı.

10 mayıs 1921'de Mustafa Kemal Paşa, meclis içinde **"Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Grubu"** adıyla bir grup kurdu. İleride kurulacak Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilk nüvesi sayılan bu grubun kurulmasından sonra meclis içinde bazı konulardaki görüş ayrılıkları hepten ön plana çıkmaya başladı. Mustafa Kemal'e karşı zaman zaman sertleşen bir muhalefet sergileyen, İkinci Grup'un lideri, Erzurum Mebusu Hüseyin Avni (Ulaş) Bey'di.

O günden sonra, İkinci Grup'un lideri Hüseyin Avni Bey ile Mustafa Kemal Paşa arasında yoğun tartışmalar başlayacak ve yeni meclisin tartışma geleneği açısından gayet sağlıklı işleyen bu iktidar-muhalefet ilişkisi ne yazık ki, Ali Şükrü Bey cinayetiyle kanlı bir finalle son bulacaktı.

Hüseyin Avni Bey

Mustafa Kemal'in, valilik, sancak ve kolordulara gönderdiği genelge :

"Ankara'da bir meclis toplanacaktır"

19.03.1920 ANKARA

"Valiliklere, bağımsız sancaklara ve kolordu komutanlarına,

İtilaf Devletleri tarafından devlet merkezinin bile resmen işgali, devletin yasama, yargı ve yürütmeden ibaret olan millî güçlerini işlemez duruma sokmuş ve bu durum karşısında görev yapmaya imkân bulamadığını hükûmete resmen bildirerek, Mebusan Meclisi dağılmıştır. Şu halde, devlet merkezinin korunmasını, milletin bağımsızlığını ve devletin kurtarılmasını sağlayacak tedbirleri düşünmek ve uygulamak üzere, millet tarafından olağanüstü yetkiler taşıyan bir meclisin Ankara'da toplantıya çağırılması ve dağılmış olan mebuslardan Ankara'ya gelebileceklerin de bu meclise katıl-

maları zarurî görülmüştür. Bu bakımdan aşağıda verilen talimat gereğince seçimlerin yapılması, yüksek ve derin vatanseverlik anlayışından beklenir:

1- Memleket işlerini idare etmek ve denetlemek üzere, Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip bir meclis toplanacaktır.

2- Bu meclise üye olarak seçilecek kimseler, mebuslarla ilgili yasa hükümlerine bağlıdır.

3- Seçimlerde sancaklar esas alınacaktır.

4- Her sancaktan beş üye seçilecektir.

5- Seçim, her sancakta, o sancağın kendi ilçelerinden çıkaracağı ikinci seçmenler ile, sancak merkezinden seçilecek ikinci seçmenlerden, sancak idare ve belediye meclisleriyle Müdafai Hukuk yönetim kurullarından, il merkezi ile merkez ilçesi ve merkeze bağlı ilçelerin ikinci seçmenlerinden oluşturulmuş bir kurul tarafından aynı günde ve aynı oturumda yapılır.

6- Bu meclis üyeliğine, her parti, zümre ve dernek tarafından aday gösterilmesi mümkün olduğu gibi, her ferdin de bu kutsal mücadelede fiilen katılması için bağımsız olarak adaylığını istediği yerden koyma hakkı vardır.

7- Seçimlere her bölgenin en büyük sivil yöneticisi başkanlık edecek ve seçim güvenliğinden sorumlu olacaktır.

8- Seçim, gizli oyla ve salt çoğunluk esasına göre yapılacaktır; oylar, kurulun kendi içinden seçeceği iki kişi tarafından ve kurul önünde sayılacaktır.

9- Seçim sonunda, bütün kurul üyelerinin imzalayacakları veya kendi mühürleriyle mühürlenecekleri üç nüsha tutanak düzenlenecek; bir tanesi yerinde alıkonulacak, öteki iki nüshadan biri seçilen şahsa verilecek, diğeri meclise gönderilecektir.

10- Üyelerin alacakları ödenek daha sonra meclis tarafından karşılanacaktır. Ancak, geliş yolları, seçim kurullarının zarurî masrafları olarak uygun görecekləri miktar üzerinden mahallî idarelerce karşılanacaktır.

11- Seçimler, en geç on beş gün içinde Ankara'da çoğunlukla toplanmayı sağlayacak şekilde toplanacak, üyeler hareket edecek ve sonuç üyelerin adlarıyla birlikte derhal bildirilecektir.

12- Telgrafın alındığı saat bildirilecektir.

Heyeti Temsiliye adına Mustafa Kemal"

İlk kriz

Muhalefetin kendini gösterdiği ilk büyük kriz, başkumandanlık krizi oldu. 5 ağustos 1921'de, cephelerdeki durumun kötüye gittiği bir dönemde, Mustafa Kemal Paşa, meclisin yetkilerini, üç ay süreyle devralarak başkumandanlığa getirilmişti. Paşa'nın emirleri artık kanun niteliği taşıyacaktı.

Muhalef mebuslar, Mustafa Kemal Paşa'nın başkumandanlığa getirilmesine karşı çıkmamışlar, hatta destek vermişlerdi. Ancak, başkumandana meclis yetkilerinin verilmesine başından beri itiraz etmişlerdi.

Mustafa Kemal Paşa, Adana Sanayi Mektebi'ni gezdikten sonra halk arasında **Vilayet Konağı'na** dönüyor. Onu hiç yalnız bırakmayan Muhafız Birliği grubun arkasından takip ediyor...

Mebuslar ve Mustafa Kemal topluca
meclis önünde dua ederken...

Çoğu Güneydoğu Anadolu'dandı...

Birinci Meclis iki ayrı seçimle gelen mebuslardan oluşuyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın gönderdiği genelge üzerine seçilen mebusların yanı sıra, İstanbul'un işgalinden sonra dağılan son Osmanlı Meclisi Mebusanı'ndan mebuslar da Ankara'ya geldi. Birinci Meclis'teki 437 mebusun 349'u yeni seçilmiş üyelere oluşurken, Mebusan Meclisi kökenli 88 mebus vardı.

Birinci Meclis içinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi en fazla mebusla temsil edilen bölgeydi. 437 mebusun % 16,9'u Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni temsil Ankara'da bulunuyordu. Ege Bölgesi % 14,9 oranında temsil edilirken Akdeniz ve Karadeniz bölgeleri % 11'lik oranlarla temsil edildi. Mebusların dörtte biri yükseköğretim mezunuydu. % 4,8'lik bölümü Harp Akademisi, % 20,8'i Rüştiye mezunuyken medreselerde eğitim görenlerin oranı % 18,8'di. Herhangi bir eğitim kurumunu bitirmiş ve di-

ğitim durumları konusunda bilgi olmayan mebusların oranıysa % 14,6'ydi. Mebusların seçilmeden önce uğraştıkları son mesleklerine bakıldığında bunların % 46,9'unun devlet memuru olduğu ortaya çıkar. Çok geniş bir kategori olan devlet memurları içinde ordu mensupları, mülkî yöneticiler, diplomatlar, öğretim üyeleri, öğretmenler, hâkim ve savcıların yanı sıra mahkeme zabıt kâtiplerinden telgraf memurlarına kadar her dereceden memur vardı. Gazeteci, avukat, bankacı, doktor ve mühendislerin oranı % 14, büyük toprak sahibi çiftçiler, tüccar ve aşiret reislerinin oranı % 18,9, fakirlerin oranıysa % 11,2'ydi.

Bu fırazları dillendiren de Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey oldu.

31 ekim 1921'de yapılan bir gizli oturumda, Başkumandanlık Kanunu'nun süresinin uzatılması gündeme gelince Hüseyin Avni Bey kürsüye çıktı ve şunları söyledi:

"Maddi ve manevi kuvvetim bir kişiye verilmesi bir millet için zayıftır. Gerçekten sorumlu olan bir Hevâ Vekilemiz vardır. Gerçekten sorumlu olan Paşa Hazretleri'nin meclis reisi olmak sıfatıyla sorumluluğu vardır. Paşa Hazretleri eğer başkanlıkta oturmak istiyorsa bu gibi görevlerden elini çeksin. Çünkü nasıl sorumlu olacağınıza. Ben Paşa Hazretleri'nin düşmesi taraftarı değilim. Görevinde başansızlığı kendisinin düşürülmesiyle sonuçlanır. Ben kendisinin sorumlu tutulmasını, düşürülmesini istemem. Paşa, Millet Meclisi reisi olarak cihana kadar tanınmış ve cihanın ulemi olmuştur. Eger o alemi yaşatmak istiyorsanız, Paşa'yı yıpratmayınız."

"Yetki meselesi"nden çıkan bu ilk tartışmada, muhalif tavır ortaya çıkmış ve Hüseyin Avni adı, dikkatleri üzerine çekmişti.

Ancak bu ilk çıkış, Hüseyin Avni Bey'e beklediği sonucu getirmedi.

Kanun teklifi 3 çekinse, 12 ret oyuna karşılık 154 oyla kabul edildi.

1922 yılı başında, bu yetki iki kez üçer ay daha uzatıldı. Ancak 4 mayıs 1922'de, üçüncü kez uzatma teklifi gelince, muhalefet daha organize bir şekilde ve çok daha sert tepki verdi.

Bu kez başrolde Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey vardı. Ali Şükrü Bey Reis Paşa'nın başkumandanlıkta kalmasına karşı değildi. Sadece meclisin işgal tehlikesi altında ve geçici bir süre için verdiği olağanüstü yetkileri meclis adına geri istiyordu.

O gün kürsüde şu konuşmayı yaptı:

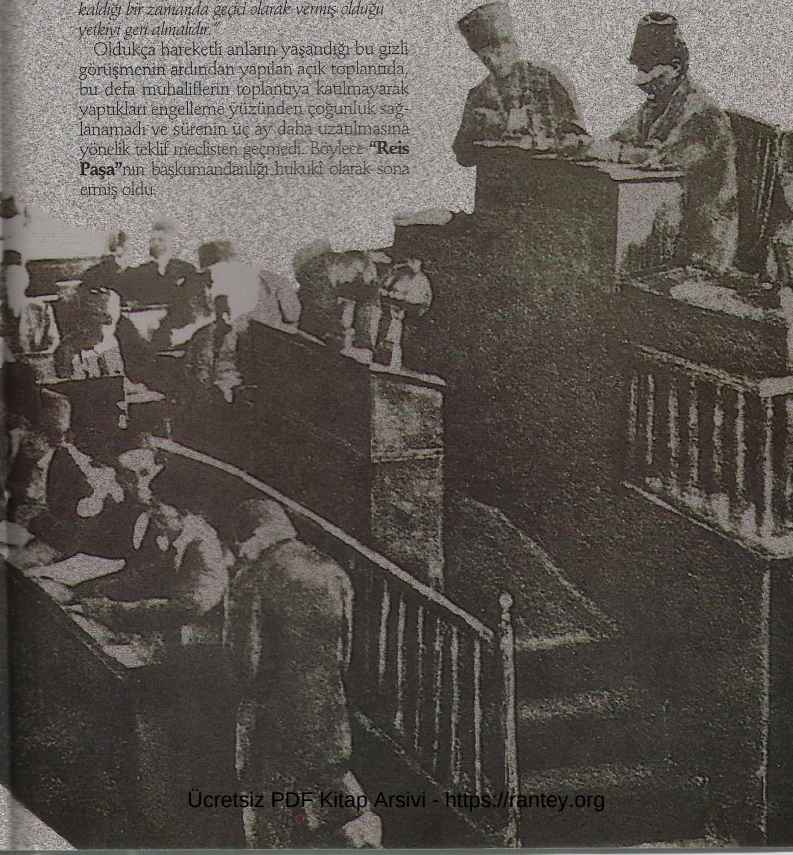
"Yüksek meclis, o acil görevi

karşısında, (Reis Paşa'ya) bir an önce işe başlaması ve bir iş yapabilmesi için, böyle bir yetki vermiştir. O zaman tamasacak vaktiniz yoktu. Vaktinizin olmadığı, hükümetimizin bize 'sektiz güne kadar Ankara'yı terk etmeyiniz' demesiyle sabittir. Dolayısıyla, o vakit mecburdük. Hatta o vakit yasama hukukumuz muhalif dahi olsa, işlerin gereği, bir kısmını vermek mecburiyetindeydik ve verdik. Fakat efendiler, bugün o vaziyete değiliz. Tehlike yine vardır. Belki daha fazladır. Fakat bugün ordunun ihtiyacı için gerekli olan kanunları yapmaya vakitimiz vardır. Bu yetkiyi geri almakla güvensizlik emiş olmuştuk. Meclis artık zorunlu kaldığı bir zamanda geçici olarak vermiş olduğu yetkiyi geri almalıdır."

Oldukça hareketli anların yaşandığı bu gizli görüşmenin ardından yapılan açık toplantıda, bu defa muhaliflerin toplantıya katılmayarak yaptıkları engelleme yüzünden çoğunluk sağlanamadı ve sürenin üç ay daha uzatılmasına yönelik teklif meclisten geçmedi. Böylece "Reis Paşa"nın başkumandanlığı hukuki olarak sona ermiş oldu.

Büyük Tafer'den sonra
Başkumandan Mustafa Kemal
TBMM Başkanlık
kürsüsünde... (ekim 1922).

HÜSEYİN AVNİ (ULAŞ) BEY

1887 yılında Erzurum'un Kümbet köyünde doğdu. Babası Genççağzade Musa Efendi, annesi Münire Hanım'dı. 12 yaşına kadar köyünden dışarı çıkmadı ve burada Halil Efendi adlı kişiden eski usulde eğitim gördü. 1899'da babasıyla birlikte, Halil Efendi'nin ağabeyi Köse Mescit imamı Mehmed Efendi'den ders almak üzere Erzurum'a gitti. 1901 yılında Erzurum Mülkiye İdadisi'nin birinci sınıfına kaydoldu; Ziraat Mektebi şubesine girdi ve burada altı yıl eğitim gördü.

1906 yılında İstanbul'a giderek Ticaret Mektebi Âlisi'ne kaydoldu. Burada iki yıl okuduktan sonra 1908 yılında Mektebi Hukuk'a girdi ve 1911-1912 öğretim yılının sonunda mezun oldu. 1913'te İstanbul Avukatlar Barosu'na kaydolun Hüseyin Avni Bey, Sirkeci'de Kosova Hanı'nda açtığı yazıhanede avukatlığa başladı.

1914 yılında genel seferberlik ilan edilince ihtiyat zabıt alayına yazıldı ve Malatya'ya gönderildi. Kafkas Cephesi'nde savaşan Hüseyin Avni Bey, 1918'de mülazımı evvel rütbesiyle askerliğini tamamladı.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Erzurum'da ulusal direnişi örgütleme hazırlıklarına girişti ve merkezi İstanbul'da bulunan Vilayeti Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Erzurum şubesi'ni açtı. 10 mart 1919'da resmen kabul edilen cemiyet tarafından, 17 haziran 1919'da Erzurum'da bir vilayet kongresi düzenlendi. 12

maddelik bir nizamname hazırlanarak kazalarda örgütlenmeye hız verilmesi kararlaştırıldı.

10 temmuz 1919'da açılan Erzurum Kongresi'ne delege olarak katılan Hüseyin Avni Bey, İstanbul'da açılan son Osmanlı Meclisi Mebusanı'na Erzurum mebusu olarak katıldı. Daha sonra 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisi'nde de Erzurum mebusu olarak yer aldı.

10 mayıs 1921'de Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun kurulmasından sonra meclis içinde bazı konulardaki görüş ayrılıkları ön plana çıkmaya başladı ve sonuçta, Birinci Grup'un kuruluşundan bir yıl sonra o ana kadar örgütsüz bir muhalefet yürüten mebuslar, kurucuları arasında Hüseyin Avni Bey'in de bulunduğu İkinci Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında toplandılar.

Bu arada Hüseyin Avni Bey, 9 kasım 1922'de TBMM birinci reis vekili seçildi ve birinci reis vekilinin tarafsız olması gereğine dikkat çekerek İkinci Grup'tan ayrıldığını açıkladı. 1 mart 1923'te tekrar

Hüseyin Avni Bey
eşi Ferhunde
Hanım ve oğlu
Mehmet Ulaş'la
birlikte.

birinci reis vekilliğine seçilen Hüseyin Avni, Birinci Meclis'in faaliyeti sona erinceye kadar bu görevde kaldı.

1 nisan 1923'te mecliste oybirliğiyle seçimin yenilenmesi kararlaştırılınca, İkinci Grup, seçime katılmama kararı aldı. Yapılan iki dereceli seçimler sonucunda muhalif İkinci Grup'un diğer üyeleri gibi Hüseyin Avni Bey de İkinci Meclis'e giremedi. Böylece Birinci Meclis muhalifleriyle birlikte tarih sahnesinden silinmiş oldu. Siyasetten kısa bir süre için de olsa uzaklaşmak zorunda kalan Hüseyin Avni Bey ise İstanbul'da avukatlık yapmaya başladı.

1924 yılı sonlarında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na girdi. Hüseyin Avni Bey'e göre: İkinci Grup o zaman hangi zaruret içinde doğduysa Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı da "aynı zaruret" doğurmuştu. Ancak bu partinin Türk siyasi tarihindeki hayatı kısa sürdü. Şeyh Said İsyanı ve Takrirî Sükûn Kanunu döneminde parti kapatıldı ve Hüseyin Avni Bey de siyasi faaliyetlerine ara verdi. 1926 yılındaki İzmir Suikastı girişiminin ardından İstiklal Mahkemesi'nde yargılanan ve beraat eden Hüseyin Avni Bey, siyasi hayatına son vererek mesleğine döndü.

1929'da İsmail Paşa'nın kızı Ferhunde Hanım'la evlendi. 1930'da da tek çocuğu olan Mehmet Ulaş dünyaya geldi. Artık ailesiyle ve mesleğiyle ilgilenen Hüseyin Avni Bey için siyaset ev sohbetleriyle sınırlı kaldı. 1935 yılında içindeki siyaset yapma aşkına daha fazla karşı koyamayan Hüseyin Avni, seçimlere Erzurum'dan bağımsız olarak adaylığını koymak girişiminde bulundu. Ancak bu girişimi, dönemin tek partisi Cumhuriyet Halk Fırkası'nın tepkisini çekince sonuçsuz kaldı.

Bütün bu engellemelere rağmen Hüseyin Avni Bey siyaset yapma isteğinden vazgeçmedi ve her fırsatı değerlendirmek için tüm koşulları zorladı. Nihayet çokpartili sisteme geçilmesine olanak verilince Hüseyin Avni Ulaş için tekrar siyasete girme zamanı hazırlanmış oldu.

1945 yılında Türk siyasi tarihinde, çokpartili sisteme geçilirken kurulan ilk parti olarak yerini alan Millî Kalkınma Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı. Ancak çok kısa bir süre sonra parti içinde ortaya çıkan anlaşmazlıklardan dolayı partisinden ayrılmak zorunda kaldı. Demokrat Parti'ye tek parti ekolünden geldiği için hiç ilgi göstermeyen Hüseyin Avni Ulaş, 1946 seçimlerinde Demokrat Parti listesinden bağımsız olarak Erzurum'dan adaylığını koydu. Aldığı oylar fazla olmasına karşın seçimi kaybettiği açıklandı.

Bunun üzerine CHP'yle uzakton yakından hiçbir ilgisi olmayan insanlarla birlikte yeni bir parti kurma hazırlıklarına girişen Hüseyin Avni Bey, bir kurucu meclis oluşturulması fikrini ortaya atarak bu konuda yoğun çalışmalara girişti. Ancak 22 şubat 1948'de, yapmayı planladığı yeni çalışmalarıyla 20 yıldır sürdürdüğü siyasal mücadelesine veda etti ve tarihî Küçüksu Mezarlığı'na defnedildi.

**Hüseyin Avni Bey, kendisi gibi
İkinci Grup kurucularından olan
Erzurum Mebusu Süleyman Necati
(Güner) Bey'le...**

"Burakamam ve bırakmayacağım"

Şimdi harekete geçme sırası Mustafa Kemal Paşa'daydı. Paşa, 6 Mayıs 1922'de, bir önceki gizli oturumda ileri sürülen görüşleri cevaplandırmak üzere kürsüye çıktı ve patladı:

"Hüseyin Avni Bey diyor ki 'Vazifeler şahıslarla olmaz. Dolayısıyla, şahıs, fert yoktur, millet vardır'. Fakat fertler vardır. Milletlerin fertten oluştuğunu düşünürse 'fertler olmadığı' sözünün doğru olmadığı anlaşılır. Ordu bu dakikada kumandansızdır. Eğer ben orduya kumanda ediyorsam kanuna aykırı olarak kumanda ediyorum. Çünkü derhal kumandadan çekilmek istedim. Meclisin tezahüratı üzerine Erkânı Harbiye Umumiye Riyaseti'ne ve Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne dedim ki, 'Başkumandanlığım bitmiştir'. Derhal Erkânı Harbiye Umumiye reisi dedi ki, 'Benim de beraber bitmiştir'. Ordu kumandansız mı kalacak, ne olacak? Bundan dolayı bırakamam ve bırakmayacağım."

Mustafa Kemal Paşa'nın bu sert konuşmasıyla mecliste buz gibi bir hava esti. Bu hava, daha sonra bazı mebusların yaptığı konuşmalarla biraz olsun yumuşadı. Havayı yumuşatan konuşmalardan birinin altında Hüseyin Avni Bey'in imzası vardı.

Hüseyin Avni Bey, kürsüye gelip "Meclisin gayede bir olduğunu, ancak bazı konularda yanlış düşünce saplantılarının olabileceğini" söyledi.

Mustafa Kemal de bunun üzerine yeniden söz alıp, "Başkumandanlığı bırakamam ve bırakmayacağım" sözlerini "düzeltti":

"Bu münaasebe ile deminki değerlendirmeme bir cümle ilave etmek istiyorum: başkumandanlığın muhafazası ve devam ettirilmesi o kadar lüzumludur ki, 'Bunu bırakamam' demişim. Yani yüksek meclisiniz bu lüzumu mutlaka anlamıştır ve bana bırakmaz."

Böylece uzun görüşmelerin ardından Başkumandanlık Kanunu aynı koşullarla üçüncü kez uzatılıyor ve yetki kanunu iktidarla muhalefet arasındaki temel çatışma konularından biri olarak bir sonraki döneme taşınıyordu.

Mustafa Kemal
ve İsmet İnönü
Çankaya
Kışkı'nde...

İhtilal

İç isyanlara katılanları, asker kaçaklarını ve Kurtuluş Savaşı aleyhinde çalışanları yargılamak amacıyla kurulan TBMM İstiklal Mahkemeleri'nden bir heyet...

Sırada, İstiklal Mahkemeleri'nin yetkileri tartışması vardı.

1920 eylülünde kurulan İstiklal Mahkemeleri olağanüstü yetkilerle donatılmış ve 5 ağustos 1921'de de başkumandanlığa getirilen Mustafa Kemal Paşa'ya bağlanmıştı. Artık mahkeme üyeleri seçimle değil, başkumandanın atamasıyla belirlenecekti.

Kısa zaman sonra mahkemelerin verdikleri kararların sertliği ve denetim altına alınamaması mecliste büyük huzursuzluk yarattı. Muhalifler, başkumandan tarafından atanan üyelerin üyeliklerini tanımadılar. Mahkemelerin kaldırılması ya da hiç olmazsa meclis denetimi altına alınması

hukuku”

için yoğun bir faaliyet yürütmeye başladılar.

Nihayet, 14 ocak 1922’de meclisin gizli oturumunda İstiklal Mahkemeleri gündeme getirildi. İyi bir hatip olarak meclis içinde nam salmış Hüseyin Avni Bey bir konuşma yaparak geniş yetkilere sahip İstiklal Mahkemeleri’ne karşı çıktı:

“... Olağanüstü önlem almak için İstiklal Mahkemeleri kuruldu. Fakat, bir zaman oldu ki, hükûmet bütün icraatı İstiklal Mahkemeleri’ne verir bir şekilde, bize bir kanun kabul ettirdi. Artık İstiklal Mahkemeleri’nin el uzatmadığı şey kalmadı; bütün hükûmetin icraatını eline aldı ve meclis adına hükümler verdi. Efendiler, siz memleketi kurtarmak istiyorsanız mahkemeleri yaşatmak istiyorsanız, işte burada 350 mahkemeniz var; onların kudretini artırın, onun kudreti olmazsa, 4-5 mahkeme, devletin bütün teşkilatını yürütemez. İhtilalin de hukuku vardır. Olağanüstülüğün de hukuku var. Fakat böyle kendi oyuyla hüküm verecek maddi ve

manevî suç, zarar takdiriyle hüküm verecek bir kuruluş dünyada mevcut değildir. Bu, dünyanın adaletine sığacak şeylerden değildir. Asker kaçakları için gerekliyse, yalnız onunla sınırlayalım. Böyle sınırsız yorum ve ters düz etmeye müsait, genel cümlelerle verilen yetkiyle ve kendi oyuyla her şeyi hüküm altına almak, her şeye hüküm vermek yetisini artık ortadan kaldırmak, üzerimize farzdır.”

Hukukun üstünlüğü konusunu her tartışmada gündeme getiren Hüseyin Avni Bey daha sonraki oturumlarda da sık sık söz alarak İstiklal Mahkemeleri’nin görevine son verilmesini ve bu olağanüstü yargı sisteminin yerine, olağan hukukun egemen kılınmasını istedi.

Ancak bu çabalarında başarılı olamayacak, dahası, bu konuşmaları yaptıktan üç yıl sonra, bu kez kendisi bir İstiklal Mahkemesi’nde İzmir Suikastı davasında yargılanacaktı.

Takrirî Sükûn Kanunu’ndan sonra siyasetten tamamen uzaklaşan Hüseyin Avni Bey, 1926’da İzmir Suikastı yargılamaları kapsamında Ankara İstiklal Mahkemesi’nde yargılandı.

İkinci Grup kuruluyor

Hüseyin Avni Bey
(en önde solda)
mebus
arkadaşlarıyla.
Koluna
giren
Rifat (Çalılık) ,
hemen
arkasında
elleri kenetli
Celaleddin Arif Bey,
en arkada
sağ başta
Erzurum Mebusu
Süleyman Necati
(Güner) Bey...

1922 yazında bir yandan ülke sıcak bir çatışma içinde bulunuyor, bir yandan da mecliste hararet hızla artıyordu.

Meclis içinde o ana kadar yoğun tartışmalar açan muhalif mebuslar, temmuz 1922'de bir çatı altında toplanmaya karar verdiler. Mustafa Kemal, 14 ay önce, onları dışlayarak kurduğu gruba "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu" adını vermişti. Onlar da kurdukları grubun aynı ilkeleri savunacağını göstermek istercesine, "İkinci Müdafaa-i Hukuk Grubu" adını aldılar.

Böylece iktidar-muhalefet ayrışması resmen gerçekleşmiş oldu.

O günden sonra, örgütlü bir yapıya kavuşarak ağırlığını hissettirmeye başlayan İkinci Grup sayesinde meclis içinde oldukça düzeyli ve demokratik bir iktidar-muhalefet deneyimi yaşanmaya başlanacaktı. Bu yeni dönemde meclisin gündemini genel olarak İkinci Grup belirleyecek ve rafa kal-

dırılan pek çok konu, muhalefetin bitmek bilmeyen çabalarıyla adım adım çözüme kavuşturulacaktı.

8 temmuz 1922'de, İkinci Grup'un itirazları doğrultusunda yapılan bir kanun değişikliğiyle Heyeti Vekile Reisliği ile Meclis Reisliği birbirinden ayrıldı. Yani hükûmet ile meclis, yürütme ile yasama alanları ayrıştı.

Bu, Mustafa Kemal'in bir kısım yetkisinin sınırlandırılması anlamına geliyordu.

Ayrıca, vekil seçimlerinde meclisin aday gösterme yöntemi yerine meclise istediği herhangi bir mebusu vekil yapma hakkı tanındı.

20 temmuz 1922'de Başkumandanlık Kanunu'nun başkumandana verdiği meclis yetkilerini kişisel olarak kullanma hakkı iptal edildi. Mustafa Kemal, İstiklal Mahkemeleri'ni bu yetkiyle kurmuştu. Mahkemelerin faaliyetleri meclis denetimi dışındaydı. Yetki iptal edilince İstiklal Mahkemeleri'nin faaliyetleri de durdurulmuş oldu.

31 temmuz 1922'de de, bu tarihten sonra kurulacak olan İstiklal Mahkemeleri üzerinde meclis denetiminin kurulmasını kapsayan kanun kabul edildi.

İkinci Grup, gücünü göstermeye başlamıştı.

Mustafa Kemal Paşa, İkinci Grup kurulduktan beş ay sonra, 16 ocak 1923'te bir yurt gezisine çıktı ve gezinin İzmit durağında bir basın toplantısı yaparak İkinci Grup'a dair düşüncelerini ilk kez açıkladı. Paşa'ya göre İkinci Grup, fikir ve anlayış bakımından tamamen uyumlu insanlardan kurulmuş bir grup değildi. O yüz-

**Mustafa Kemal Paşa,
Muhafız
Birliği'nin
koruması altında,
Büyük Taarruz'dan
önce
bir teftiş
sirasında...**

**Tarsus'tan
ayrılmak üzere
olan Gazi Paşa,
Yenice İstasyonu'nda
kendisini
geçirenlerle
beraber.
Paşa'nın bu
ziyaretine iştirak eden
milli kıyafetli
Karadenizli Muhafızlar
solda
bekliyorlar...**

den de grup içinde hizipler oluşmuştu. “**Reis Paşa**”, oluşumda “**kişisel hissiyatlar**”ın ağır bastığı inan- cındaydı:

“Bütün neden kişiseldi. Pek azıysa doğrudan doğruya benim şahımdan memnun değildi. Birçokları diğer kişilerin, yani be- nimle beraber çalışan arkadaşlarını şahıslarından memnun ol- madığı için çekilmişlerdir. Nihayet bu memnun olmayanlar be- raber çalışmaya başladı. Beraber çalışa çalışa sayılan çoğaldı ve sayılan çoğalan bu kişileri iyi bir şekilde yönetebilmek için bir yönetim kurulu seçmeye karar verdiler. Sözün kısası, bir yöne- tim kurulu oldu ve o yönetim kurulunun etrafında çalışan insan- lar bulundu, fakat ismi yoktu. İşte İkinci Grup dediğimiz şey bu şekilde kurulmuştur. Bu grup ile öteki grup arasında, hakikat- te aramızda bir prensip ihtilafı yoktur. ‘Bu ihtilaf, fikir ve içtihat ihtilafı mıdır’ diye mukayese ettiğimiz takdirde görürüz ki sırf menfaat ve hissi şeylerden doğma bir şeydir.”

İkinci Grup mebuslar, Mustafa Kemal Paşa’nın bu gö- rüşlerini, kendi çıkardıkları Tan gazetesinde yanıtladılar.

Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey’in sahibi olduğu Tan gazetesinin 9 şubat 1923 tarihli 19. sayısında, İkinci Grup’a yönelik eleştirileri cevaplandırmak maksadıyla, “**Bir İzah**” başlıklı, imzasız bir başyazı yayımlandı:

“İkinci Grup, hakimiyeti milliyenin en samimi aşığı ve bu yüce maksadının da kâğıt üzerinden filiyat sahasına nakli hususu- nun en har taraftarı ve hadimidir. Hakimiyetin tazammun ettiği bütün selahiyet ve kuvvetlerin bir elde veya bir zümre elinde baciye olmasına, temerküzüne ebediye muhalifdir. Artık bu memlekette her ne şekilde olursa olsun hükümeti şahsiyelerin vücuduna tahammül etmeyecek bir kanaat beslemektedir.”

Tan gazetesi.
“Müellim
bir hadise:
Ali Şükrü Bey’e
ne oldu?”

23 Nisan 1922.
Medisin
açılışının
ikinci yılı
için
törenler...

İkinci Grup'un batışı

İkinci Grup için Ankara'da sular kaynamaya başlamıştı.

Grubun kuruluşunun altıncı ayında Mustafa Kemal Paşa, Ankara basınına verdiği bir demeçte barış sağlanır sağlanmaz, halkçılığa dayanan bir siyasî parti kurma düşüncesini açıklıyordu.

Partinin adı "**Halk Fırkası**" olacaktı.

Paşa, 1923 yılı başında, kazanılan zaferin hemen ardından çıktığı yurt gezisinde de, mevcut meclisi feshederek kendi arzusuna uygun yeni bir meclis oluşturmayı düşündü.

ğüne dair ipuçları verdi. Kafasındaki devrimleri bu yeni meclise yaptırmayı düşünüyordu.

Bu, aynı zamanda, Mustafa Kemal Paşa'nın siyasî hayatını bir parti lideri olarak devam ettirme arzusunda olduğu anlamına da geliyordu. Yakın arkadaşlarının "**bu işin kendisini yıpratacağı**" uyarılarına rağmen Paşa'yı kararından döndürmek mümkün olmadı. Ve Mustafa Kemal, 19 ocak 1923'te, Halk Fırkası'nın kuruluşuna temel oluşturacak esasları sıraladı. O konuşmada özellikle bir cümle çok önemliydi:

*"kurulacak parti
bütün milletin
çıkartını temsil
edecektir."*

Bu konuşmadan kısa bir süre sonra, Halk Fırkası'nın, Birinci Müdafaai Hukuk Grubu'nun dönüştürülmesiyle kurulacağı açıklandı.

Bu parti, **"bütün milletin çıkarını temsil edeceğine göre"**, başka partiye gerek yoktu.

İkinci Grup'un buna tepkisi **"geri çekilmek"** oldu.

1922 sonunda meclis reis vekilliğine getirilen Hüseyin Avni Bey bu görevinin tarafsızlık gerektirdiğini söyleyerek İkinci Grup'tan ayrıldığını açıkladı.

1 nisan 1923'te, yani Ali Şükrü suikastından bir hafta sonra meclis, oybirliğiyle seçimlerin yenilenmesini kararlaştırdı.

İkinci Grup, seçimlere katılmama kararı aldı.

Meclis, 16 nisan'da son toplantısını yapıp dağıldı.

Yapılan iki dereceli seçim sonucunda İkinci Grup'un tüm mebusları ve Hüseyin Avni Bey İkinci Meclis'in dışında kaldılar.

Bu, İkinci Grup'un da tarih sahnesinden silinmesi anlamına geliyordu.

O günden sonra da muhalif hareketler olacak, ancak meclis, bir daha hiçbir zaman, o ilk meclis kadar şanlı ve canlı olmayacaktı.

Mebuslar oy kullanıyor...

...yakınlıktı. Şimdi sizin eserinizden bu uzak mazi, bu
...lanıyor. Tanrı ondan rahmetini esirgemesi
...başlığımızdan başka, ben yurtdışına çı
...Bise
...şahsiyet olarak sivrileceğini
...Mamduh Şevket Beyin
...beni

ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR'İN HÜSEYİN AVNİ ULAŞ'IN OĞLU MEHMET ULAŞ'A MEKTUBU...

"Oğlum Mehmet Ulaş,
Size müsadenzile 'Oğlum' diye hitap etmekten zevk alacağım.
Çünkü bir gün, şu bizim Hüseyin Avni'nin bir oğlu bulunduğunu ve
onun da babasının hatırasını yaşatmak yolundaki gayretini eserin-
den öğrenmek beni cidden duygulandırdı. Babanızla bizim cephe
arkadaşlığımız, tahmin edemeyeceğiniz kadar candan bir yakınlık-
tı. Şimdi sizin eserinizden bu uzak mazi, bütün safhalarıyla haya-
limde canlanıyor. Tanrı ondan rahmetini esirgemesin.

Onunla bu cephe arkadaşlığımızdan başka, ben yurtdışına
çıkışım zaman da mektuplaşmalarımız veya haberleşmele-
rimiz devam etti. Hüseyin'in Birinci Millet Meclisi'nde, ön
planda bir şahsiyet olarak sivrileceğini tahmin etmezdim. Bir
gün Bakü'ye sefir olarak gelen Memduh Şevket Bey'in beni ça-
ğırarak, "Hüseyin Avni Bey seni bulmanı söyledi, seni Ankara'ya
çağırıyor" dediği zaman cevaplarımı, "Suçu Arayan Adam" ese-
rimde yazmışımdır. Sonra Moskova'dan ona mektuplar yazdım.
Fakat onların cevaplarını alamadım. Mecliste, benim hâlâ iyi anla-
yamadığım, tehevvrülü (öfkeli) bir muhalefete sürüklendi. Ve san-
ıyorum ki o devrede, bazı takdir hataları içindeydi. Çünkü henüz in-
kılâp değil, İstiklal Savaşı dahi bitmemişti. Gökerin yağmurları he-
nüz boşalmamıştı. Toprak daha çok şeylere gebe idi. Ve öyle sanı-
yorum ki, İstiklal Savaşı ve inkılaplar altında birer diketa rejimi olup
demokrasi ve parti atmosferi demek olmadığina göre, muhalefeti sert
ve aceleliydi. Bunda onun güzel konuşmalarıyla, sert çıkışlarını kul-
lanmak isteyen bazı insanların müessir olduğunu sanıyorum. Ama
Hüseyin iyi insandı. Temiz insandı. Ve politikanın perde arkası
oyunlarını elbette ki bilmiyordu. Meclisten silinişi, hem onun için,
hem hâle için kayıp oldu. Kendisini en son Sultanhamamı tara-
fındaki yazıhanesinde görmüştüm. O zaman henüz bir gözünü
kaybetmişti. Ve o safhadaki politikacılığı, onun için artık yoru-
cuydu.

Kitabınız bana, merhumun hatırasını daima hatırlatacak.
Onu okumaya başladım. Hüseyin şu anda sanki
gözümün önünde. Bize tümünde daima, biraz istisnai vaz-
ifeler de verilmiştir. Mesela Ruslarla fiili mütarekede, kar-
şımızdakilerle ordu namına temasa, tümenden yalnız
ikimiz memur edilmiştik. Buna ait emri, hâlâ muhafaza
ederim. Tanrı'dan ruhuna sükûn ve mağfiret diler ve sizi
en içten sevgilerle takdir eylerim oğlum.

2 mart 1971"

Bir suikastla öldürülen Ali Şükrü Bey'in cenaze- si Trabzon Boztepe'de törenle toprağa verildi.

Ulus Meydanı'nda bacağından asılan Topal Osman Ağa'ysa Giresun'da defnedildi. Görkemli mezarının üzerinde yer alan kitabeye bütün hizmetleri ayrıntılarıyla yazıldı; ama ölüm nedeni belirtilmedi.

Hüseyin Avni (Ulaş) Bey, 1924 yılında bazı eski mebus arkadaşlarıyla birlikte yeni kurulan Terakki- perver Cumhuriyet Fırkası'na katıldı. Parti kapatıl- dıktan sonra İzmir Suikastı davasında İstiklal Mah- kemesi'nde yargılandı ve beraat etti. Uzun süre avukatlık yaptıktan sonra 1945'de çokpartili ha- yat başlayınca CHP karşısında Türkiye'nin ilk parti- si olan Millî Kalkınma Partisi'nin kurucuları arasın- da yer aldı. Bir ara Demokrat Parti listesinden ba- ğımsız olarak seçimlere girdiyse de kazanamadı ve 1948'de çeyrek asır süren muhalif hayatını sessiz sedasız noktaladı. Ölümünden tam 50 yıl sonra me- zarı başında toplananlar tarafından **"demokrasi şehidi"** olarak anıldı.

Mustafa Kemal Paşa, meclisten aldığı güçle ulusal kurtuluş hareketinin meşruiyetini bütün dünyaya kabul ettirdi.

Birinci Meclis'i kapatırken yaptığı konuşmada **"Bütün cihan bilsin ki artık bu devletin başında milî egemenlik dışında hiçbir makam yoktur"** di- yor ve altı ay sonra kurulacak Cumhuriyet'in ilk müjdesini veriyordu.

Ali Şükrü Bey'in
Trabzon'da yapılan
cenaze töreni.

Hüseyin Avni Bey.

Topal Osman Ağa.

AD Kitapçılık-Milliyet Yayınları, Cumhuriyet'in 75. yıldönümünde, yakın tarihimize bir başka açıdan bakan "**Gölgedekiler**" belgeselini CD-ROM/kitap biçiminde okurlarına sunuyor.

Tarih kitaplarında hep savaşların krallar, imparatorlar ve komutanlar tarafından kazanıldığı yazar. Oysa yenenler, yenilenler, ölenler veya yaralananlar "**meçhul asker**" unvanı verilen yüz binlerdir.

"**Gölgedekiler**" adını taşıyan belgesel dizi, tarihin "**gölgede**" kalmış "**meçhul asker**"lerini sahneye çıkarıyor. Amacımız, tarihimizi "**Gölgedekiler**"le aydınlatmak.

"**Gölgedekiler**"in üçüncü bölümü "**Sine-i Millet**"; içinde şeriatçıların, komünistlerin, hilafetçilerin, cumhuriyetçilerin, mandacıların hep birlikte yer aldığı bir meclisin, "**tam bağımsız bir ülke**" uğruna hem tartışıp, hem çalışarak ülkeyi nasıl ekim 1923'e taşıdığını anlatıyor. Bu arada, "**Türkiye'nin en demokratik meclisi**" olarak tanımlanan bu ilk meclisin faaliyetleri sırasında yaşanan ve tarihin aydınlatamadığı bir cinayetin, Ali Şükrü Bey cinayetine bazı ayrıntıları da gözler önüne seriliyor.

SİNE - İ MİLLET

Milliyet
YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

9 789753 130219